

staroslovenske književnosti. Dosedanje izdaje posameznih staroslovenskih spisov so raztresene po raznih znanstvenih zbornikih, posebno ruskih, ki so težko dostopni. Pogrešajo se izdaje s paralelnim prevodom v kakem bolj razširjenem jeziku (latinski, francoski). »Patrologia orientalis« bi ustrezala tej potrebi; staroslovenski književnosti bi odprla pot v širše znanstvene kroge. Obenem se tukaj ponuja založnik, kakršnega drugje ne bi mogli najti. V soglasju s programom te pariške zbirke bi se objavljali staroslovenski spisi brez ozira na to, ali so bili že objavljeni ali ne; spisom bi bili pridejani bogoslovni in jezikoslovni uvodi in komentarji. V okvir zbirke spadajo tudi prevodi, predvsem prevodi svetega pisma in apokrifov. Ker je skoraj vsa staroslovenska književnost bogoslovne vsebine, bi se mogli izdati vsi važnejši staroslovenski spisi.

Glavna zapreka nove izdaje je kulturna katastrofa Rusije, kjer se hrani večina rokopisov in gradiva. Vendar je upanje, da se bo moglo v kratkem pričeti s pripravami za izvršitev tega podjetja.

F. Grivec.

Petar Preradović: **Antologija**. Uredio i predgovor napisao Branko Vodnik. Izdanje Narodne Knjižnice. Zagreb 1922.—Preradovićeva antologija je prvi zvezek književnega podjetja »Naši pjesnici«, ki za zdaj obeta še čitanke iz Prešerna, Jovanovića, Nazora, Kostića, Gregorića in Vraza. Ime moža, ki je uredil in uvel Preradović, ni le reklamni sloves, je tudi poročstvo, da založništvo resno misli, kar pravi v vabilu na naročbo, da bo nudilo narodu v kritičnih izdajah vse tisto, kar je trajne vrednosti v jugoslovenskem slovstvu in pesništvu. Vodnikov uvod se tesno naslanja na vsebino cvetnika, ki je porazdeljen v tri odstavke pod simboliko svitanja, somračja in mistike svetla, t.j. v cikličnost pesmi ob »Putnika«, »Carja Dušana« in »Prve ljudi«. Ne vem, zakaj je še v Jugosloveniji treba tiskati Hrvate Srbom v cirilici in narobe. Ali se po srbohrvatskih šolah ne uči oboje? Vsaj te cirilice, ki je v Preradoviću, pa nisem vesel. Bolijo me ob tem petitu oči in kar občudujem urednika, ki je stavek vestno pregledal. Tolikrat pri Srbih in Hrvatih tega zadnje čase nismo bili več vajeni.

Dr. I. Pregelj.

UMETNOST.

Artur Grottger: **Vojna**.

Kot celoletno prilogo prinesemo letos ciklus risb poljskega slikarja Arturja Grottgerja z naslovom »Vojna«. Grottger je najpopularnejši umetnik poljske romantike. Umrl je mlad leta 1867. (rojen 1837.), a je po svojih delih postal poleg velikih pesnikov one dobe eno najpopularnejših imen. Njegova glavna dela, cikli Warszawa, Polonia, Lituania in Vojna, so nacionalne pesnitve v slikah, polne dramatičnih momentov, ki jih lahko postavimo ob stran najbolj učinkovitim mestom poljske literature. Povod so mu dale ponesrečene vstaje poljskega naroda v šestdesetih letih devetnajstega stoletja in z njimi zvezani žalostni vojni

dogodki. Te slika Grottger s temperamentom človeka, ki je sam prečuvstvoval vse njihovo gorje in njihovo odvratnost, na katero želi opozoriti svoje soljudi. Nam, ki smo sami preživeli polno podobnih momentov in v katerih se je zbral napram človeški podivjanosti podoben gnjev, kakor v umetniku, ki je ustvaril ta dela, so ona danes tako blizu po vsebini in čuvstvanju, da jih bomo brez nadaljnjih komentarjev razumeli. Vojna obstaja iz 11 risb, katerih 10 jih bomo podali v letošnjih prilogah; zamišljena je enotno kot ciklus po notranji vsebini zvezanih scen iz vojne, katerim daje okvir umetniško doživetje, ki se v zadnji sliki zgosti v prokletstvo Kajnovoga rodu — človeštva.

1. slika nam predstavlja slikarja v njegovi delavnici; globoko zamišljen sedi pred platnom in premišljuje, kaj bi naslikal. Inspiracija v podobi klasično lepe žene, ki ji žari zvezda nad čelom, se mu približa v njegovi zamišljenosti in ga pozove z besedami: »Pojdi v dolino solz!« Umetnik ji sledi in gledamo ju skozi 9 prizorov, kako opazujeta najgroznejše dogodke, ki so se po vsi Poljski ponavljali v nešteti variacijah in pri katerih je bil v ti ali oni zvezi udeležen vsak, ki je doživel ono dobo, — dogodke, ki so tipični in zato večini neposredno dostopni. Pri vsakem prizoru ju vidimo — spomnimo pri tem Danteja in Virgila ali Danteja in Beatrice —, kako predstavljata plemeniti del človeštva, ki se zgraža nad tem, kar doživlja, obenem pa gledavcu posredujeta čuvstvo, ki ga hoče pri ti ali oni sceni umetnik vzbuditi v njem.

2. slika: **Komet**, znan v ljudski fantaziji kot napovedovalec hudih časov. Rodbino, v vrtu zbrano, je njegova prikazen navdala s strahom, umetnik zamišljen strmi na nebo, njegova spremeljevalka mu z nemo gesto pokazuje na prestrašeno družino.

3. slika: **Rekrut vleče srečko**. Okrog strogi vojaški obrazi, med vrati žena, ki prosi zanj; v ozadju umetnik, ki z napetim pričakovanjem sledi usodi moža, ki je segel po srečko.

4. slika: **Odhod na vojno**. Konjenica odhaja mimo vrta, mož maha ženi v slovo, ta pa se je v bolesti obrnila proč in pritisnila k sebi dete. Izza drevesa opazujeta dogodek slikar in njegova družica.

5. slika: **Požar**. Noč. V ozadju goreče mesto, vojaštvo se bliža po enem potu, po drugem beže prebivalci. V ospredju slikar, ki se je obrnil proč od grozne scene, in plemeniti duh-voditelj, ki z zamišljeno resnobo zre, kar se dogaja.

6. slika: **Glad**. Rodbina na begu počiva pod velikim drevesom. Otročički so kakor ptički iz gnezda iz kožuha stegnili roke po kruhu, ki jim ga reže mati. V ozadju požgana hiša. Umetnik in njegova vodnica sta žalostno sklenila roke in se zazrla predse.

7. slika: **Izdaja in kazen**. Ujetje špijona. — (Izostane.)

8. slika: **Ljudje ali šakali?** Z grozo se obrača umetnik od ljudi, ki ponoči ropajo mrtvece in ranjence na bojnem polju.

9. slika: **Sama beda!** Notranjščina hiše s sledovi borbe, dva sovražnika sta padla v boju drug proti drugemu in umrla skupaj, v kotu pri peči ubita žena, ki se ji oprezno in radovedno bliža dvoje otrok. Iz za vrat se pokazuje mož z najmanjšim v naročju. Umetnik je sočutno prijel voditeljico za roko, ta pa si je v grozi zastrla pogled z obleko.

10. slika: **Bogoskranstvo.** Cerkev s sledovi ropa in borbe. Križanemu so vojaki obesili sablje in torbe in prislonili puške okolu. Obupno je vodnica sklenila roke pred seboj in si pokrila glavo z obleko, da nič več ne vidi; umetnik pa si je z roko zakril pogled.

11. slika: Umetnik je doma v svoji delavnici segel po kredni in z energičnimi potezami poln groze in svete jeze začel risati Boga v oblakih nad darilnima žrtvenikoma Kajna in Abeljna; Bog je jezno dvignil desnico, da prekolne človeštvo, Kajno seme.

Frst.

GLEDALIŠČE.

DRAMA.

Sedaj, ko imamo dobršen del gledališke sezone za seboj in že poteka njen zlati čas, nam je mogoče nastaviti vsaj splošno sodbo o nji. Ni nam prinesla ne razočaranj ne presenečenj. Naša drama postaja aparat, ki korektno deluje; njegov ustroj je ostal neizpremenjen in v boljših rokah teče glaje, večkrat pa tudi neprijetno zaškriplje. Ne moremo za to in najbrž še dolgo ne bo tistega, ki bi prinesel novo besedo k nam in kaj dodal k sedanjemu materialu. Vzgoja naših igralcev napreduje počasi in v mnogem oziru sploh ne more naprej, brez nje je napredek gledališča prazna zahteva. Le eno prosimo: naj uprava s poizkusi, kakor je amerikanstvo in židovstvo »R. U. R.«, ne ubija zadnjih ostankov prirodnega okusa pri občinstvu, kajti take senzacije preneso brez škode samo ljudje, ki so izgubili pogoje za čista doživetja in z duhovičenjem, parafrazo in trivialnostjo ubijajo svoj prenasičeni dolgčas. Mi pa smo še tako potrebni kruha! Ta poteza se kot nedostojna kaprica vpleta v resno prizadevanje naših boljših moči, skeli in draži vsakega, ki išče v gledališču predvsem lepote. Ljubša je še tako lahka komedija, ki vsaj ničesar ne pokvari, saj vemo, da gledališče ne more vedno trgati zadnjih mišic človeškega sreča in da komedija poudari tragedijo. Pravzaprav je to edini madež dosedanjega sporeda in dela, ki smo jih videli, pričajo o zavestnem hotenju, pomagati občinstvu do vrednih večerov.

Ker hočem slediti idejnim stopinjam letošnje drame, se bom omejil le na gotove skupine.

1. Ivan Cankar.

On je dal prvi polovici letošnje sezone odločilen izraz; bil je tudi edini slovenski avtor, če izvzamemo Golievo božičnico »Peterčkove poslednje sanje«. Uprizorili so troje Cankarjevih del. »Hlapci« so v znamenju časa započeli sezono, za njimi so takoj sledile »Romantične duše«, tvegani poizkus pietete do dramatičnega prvenca, ki ga avtor sam ni priznal, njegovo obsmrtnico pa smo

praznovali s »Kraljem na Betajnovi«. Poizkusila sta se pri teh delih dva režiserja, Šest in Skrbinšek. Odrešenje ni bila nobena uprizoritev, kajti uklonil se je Cankar in ne gledališče. Pri zadnjih dveh delih smo čutili, kako se je trudil Skrbinšek, da z razpoložljivimi močmi poda v solidnosti zaokroženo igro. Šest je pač nastavljal nekaj novih perspektiv, ki jih ni izvedel, in »Hlapci« so se rešili le z miselnimi poantami, ki rastejo in bijejo vsak dan huje. Cankar je za gledališče danes problem, kakršen tedaj še ni bil, ko je stal živ in nepoznan nasproti publiku, ki se je pač smejala njegovim šibam, človeka pa, za katerim te šibe tipajo, ni slutila, še manj pa je mogla slediti sestavine te nove umetnosti, ki nikakor ni tako enotna, kakor se zdi. Ta dramatska sila, povsem drug element kot njegova novela, živo korenini v dveh trajnih veličinah, v novem človeku Ibsenu in vsečloveku Shakespeareu ter dobiva v svojih slovenskih figurah simbolično konkretnost, ki je mestoma eterična, mestoma gola materija. Kdor bo utelesil in zvezal ta hudi dualizem med materializmom in simbolizmom, ki je v pretežni meri izrazno sredstvo Cankarjevo, se stopil z bistvom njegove lepote, ta bo prav uprizoril Ivana Cankarja. Pravi idejni poudarek pa mu bo dal, kdor bo obsegel hamletstvo, ki je v njem. Hamletstvo in njegove nasprotni strani so središče Cankarjevi dramatični sili. To je človek brez tal in kril, s čudnim srčnim razodetjem, priklenjen na življenjsko ogabnost. Zaletuje in bori se proti ljudem, ki so jim oči predvsem v tleh, jim drzko merijo stopinje prostor in odrinejo s poti vsakogar, ki so mu oči ušle izpred nog. Dr. Mlakar v »Romantičnih dušah«, oblikovno tako bledem delcu, pade in obleži, ko se mu zbudi vest. Tako točno kot v »Kralju na Betajnovi« ni Cankar podal nikjer obeh principov nasilja in odpora. Ogenj in voda! O »Kralju« in »Hamletu« bi bilo mogoče napisati šolsko paralelo, tako očitna je, le da Cankarjeva naturalistična sila pretegne Kantorja do grozne tragične perspektive, kjer prava duševna drama šele sledi. Kajti ta napol patološki, napol zavestni grešnik se svoje krivde niti rešiti ne more, ko začne duša materije omahovati in izgubljeni v sebi ravnotežje. Ves ozki slovenski kolorit, sestavljen iz malih oseb, ki se vrte okoli človeškega bistva, pa je razširjen v »Hlapcih«. Ti so bili včasih časovni, danes so slovenski in vobčečloveški. Tragika stanu so, ki ne more imeti v sebi ravnovesja. Ta tragika skoro ne more biti čista, osebe so tragikomične in junaki le ideje, simboli. Hvastja, Lojzka, Kalandar le pravi ljudje — Jerman in župnik principa. — Pa takega Cankarja pri nas danes še ne moremo videti; dozoreli še nismo delu samemu, in naše igralske moči so povečini nezadostni tolmači. Gotova mesta v Cankarjevih delih so ostala mrtva, mučna do bolesti; gledališče jih še ni moglo zvezati s celoto. Kdaj se to zgodi? Smernice za »Hlapce« je podal O. Šest v Gledališkem listu — za bodočnost, za enkrat jih je uprizoril po starem. Kar je dala očesu v IV. dejanju poglobitev v prostor z novo posebno sobo, je razdrila slaba gostilniška množica. Cankarja še čakamo.

Francè Koblar.